

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון א תשע"ב
חספר 370

מזמור שיר חנוכת הבית לדוד מזמור ל בתהלים

המזמור המיוחס לדוד המלך עוסק בחנוכת בית המקדש, אירוע שהתרחש לכאורה לאחר מותו. רש"י מבאר קושי זה: אמנם דוד הוא שחיבר את המזמור, אולם הוא חיברו כך שייאמר בשעת חנוכת הבית. בדרך זו הולכים גם הרד"ק והמצודות.

מכילתא דרבי ישמעאל פותר את העניין אחרת: אמנם לדעתם לא דוד כתב את המזמור, אך הוא יוחס אליו, לכבודו, כיוון שמסר את נפשו על בניין הבית.¹ האבן עזרא והמלבי"ם הולכים בדרך שונה.²

המזמור מתחיל: "ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אֶבְי ליי". אזכור האויבים מרמז לכאורה לאירוע מסוים. מהו אותו אירוע ולאילו תשועה מאויבים הוא מכוון? הרד"ק במקום מבאר כי אויבי דוד קנטרו אותו על חטאו ולא האמינו כי יזכה לשושלת מלוכה ושמבניו ייבנה הבית.

דבריו מתבססים על הגמרא במסכת שבת:³ כיון שאמר: "ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך" – מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל העם וכל ישראל שמחלו לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון.

תפילה וסיפור דברים בתנ"ך לא בא על עניין מקומי, אלא ללמד משהו לדורות. אין חטא זה של מלך ישראל רק עניין אישי. מחילת ה' לדוד על אותו עוון באה ללמדנו על קבלתו של דוד אצל ה' בתשובה, והיא מלמדת אותנו לדורות על ערכה של התשובה. הדבר מקבל חיזוק לאור דברי רש"י להלן.

יש כאן פתח תקווה ולכן: "זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו".⁴ אומר רש"י על אתר: זמרו לה' חסידיו – "על מה שעשה לי כי יכולים אתם לחסות בו שייטיב לכם ואפילו אתם שרויים בצער אל תיראו".

לאחר הבעת התודה והכרת הטוב על רפואתו ועל הצלתו, דוד המלך מציג את תלותו הגדולה של האדם ואת קיומו בה': "כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה".⁵ האדם מסתכל על בוראו ויודע שאין ביטחון מהערב לבוקר, אך גם אין ייאוש. גם כאשר הערב הוא לבכי, לבוקר כבר יכולה להיות רינה.

יש לנו כאן שני קצוות: מחד גיסא, אפסות חיי האדם ותלותו המוחלטת בה' וברצונו, ומאידך גיסא, חשיבות קיומו כאדם חי לטובת רצון ה'. מה ייתן לאדם את ביטחונו? באיזו דרך יבקש מה' שישמור עליו בחיים?

לאורך התנ"ך אפשר למצוא שמטרת בריאת האדם היא לומר ולספר את שבחו של ה'. כך אומר הפסוק בישעיהו, "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו",⁶ שעליו מוסיף רש"י: "למען תהלתי יספרו".

אנו מוצאים מוטיב זה במקומות רבים בתנ"ך. שמירתו של האדם בחיים כדי שישפר את תהילת ה'. להלן כמה דוגמאות.

בהתמודדות עם אפשרות המיתה מתפלל המשורר ומבקש, "לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה".⁷ בפרק קטן, טו מכריז המשורר: "יקר בעיני ה' המְוֹתָה לחסידיו", ועל זה אומר רש"י: "הראני הקב"ה שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו". משורר תהלים אכן מכריז: "לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה",⁸ ובמזמור שיר ליום השבת אומר המחבר: "טוב להדות לה' ולזמר לשמך עליון, להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות".⁹

הדברים משתלבים יפה עם קריאתו של דוד לה' בפרקנו: "מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך?"¹⁰

במסגרת ההלכות המדריכות את האדם כיצד לעמוד בתפילה ואילו הכנות עליו לערוך, מביאה הגמרא¹¹ את הדין: "ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: מאי דכתיב: לא תאכלו על הדם? לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם". ובלשונם החרפה של חז"ל:

אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל – עליו הכתוב אומר: ואתי השלכת אחרי גוך, אל תקרי גוך אלא גאיך. אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה – קבל עליו מלכות שמים.

מכאן נלמדה ההלכה¹² וכך נפסקה.¹³ הרב צבי יהודה זצ"ל כותב בהערותיו בעולת ראיה¹⁴ שהראיה קוק זצ"ל פסק שאדם חלש הזקוק לאכול לפני התפילה יאמר פרק זה ואחר כך יאכל, שנאמר בו "מה בצע בדמיי",¹⁵ ובוזה יש תפילה על הדם.

מכאן הסיכום של המזמור: "למען יזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אודך".¹⁶

הרב יעקב פלדמן

מרצה במסלול לחינוך מיוחד ובהתמחות ליעוץ

⁶ מג, כא.
⁷ תהלים קטו, יז.
⁸ שם קיח, יז.
⁹ שם צב, ב-ג.
¹⁰ פסוק י.
¹¹ ברכות י"ב.
¹² לפי רוב הפוסקים הדרשה היא רק אסמכתא, אך נפסקה להלכה.
¹³ בשולחן ערוך אורח חיים, פ"ט וראה משנה ברורה על אתר.
¹⁴ חלק א על המזמור.
¹⁵ פסוק י.
¹⁶ פסוק יג.

¹ מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, מסכתא דשירה פרשה א.
² את הפרק מייחסים לחנוכת בית המלך. באותו זמן גם נרפא ממחלתו ולכן מיועדת המילה "ותרפאני".
³ שבת ל.
⁴ פסוק ה.
⁵ פסוק ו.

פרשת בראשית

...ולהתחיל מבראשית

לפי שתהליכי הבריאה והיצירה מתמידים הם ולא נפסקו אפילו דקה אחת. ממעשה בראשית ועד עתה ומעתה ועד סוף העולם. הבורא יתברך מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית.

מוסיף על כך רבי אהרון מקרלין: "צריך האדם לחדש איזה חידוש בכל יום. מי שאיננו מתקדם – נסוג אחור". מדבריהם של ר' לוי יצחק ושל רבי אהרון מקרלין אנו למדים את הרעיון שבפרשת בראשית. ההתקדמות, העשייה, הם המסייעים לנו להיות שותפים בבריאה, לפעול עם א-ל. עצם העובדה שהקב"ה ברא את עולמו הגשמי אך הרוחני ושהוא יתברך ממשך ובורא אותו תמיד, מדרבנת אותנו ליצירה, "לחדש איזה חידוש בכל יום". לא לחינם אנו פוגשים את פרשת בראשית עם תחילתה של השנה, כאשר ההחלטות לגבי השנה שנכנסת עדיין "טריות" בלבנו. במפגש עם סיפור הבריאה אנו מזכירים לעצמנו את הרצון להתקדמות, את ההשתדלות להיות חלק מהבריאה, לקיים את שליחותנו, ליצור, לעשות. נסיים במילותיו של הרב קוק זצ"ל:

לחיים של יצירה הנני קורא אתכם. זאת היא הנקדה העליונה שאנחנו חייבים לשאף אליה [...] אנחנו מכרחים להרים דגל בחיים של יצירה רוחנית, חיים של יצירת קדש".

בתאל בורג

סטודנטית בהתמחויות ליעוץ חינוכי ולאנגלית

דבריהם של המגיד ממזריץ', ר' לוי יצחק ומברדיטש רבי אהרון מקרלין לקוחים מתוך: "אוצר חיים" מאת הרב חיים יעקב צוקרמן. דבריו של הרב קוק זצ"ל לקוחים מתוך הרצאת הרב אשר נאמרה לפני חכמי מרכז הרב באור לכו' בטבת תרפ"א)

מיד עם תום חגי תשרי, כשריח השנה החדשה עוד באפנו, אנו פותחים בהתחלה חדשה-ישנה, ספר בראשית. מספרים שגם כאשר נעשה המגיד ממזריץ' רב גדול וחשוב, היה מקפיד להקדיש מזמנו לפשוטי העם והאזין לצרכיהם. המגיד עשה למעלה מיכולתו כדי להושיע יהודי נדכא או למחות דמעה מעיני אלמנה. כל כולו היה מלא רחמים. פעם אחת בא אל המגיד ממזריץ' ידיד נעורים והחל רוטן על דרכו זו. אמר לו הידיד: "מה לך כי נטפלת לדברים גשמיים, לענייני ארץ, וכי לכך נוצרת?". בתגובה ענה המגיד:

שעה שברא הקב"ה ארץ ומלואה, יושב היה עם נשמות הצדיקים בגן עדן הן נהניו מזיו השכינה, עוסקים ברוחניות. לפתע החל הקב"ה מתעסק בבריאת עולמו, רטן אחד: למה זה נטפלים לעסוק בעניינים גשמיים?

נראה שהמגיד מלמד אותנו כאן יסוד חשוב בהבנת תפקידנו בעולם. יש עניין גדול לעסוק גם בגשמיות העולם, כמובן לשם שמים. בתוכחתו אל ידידו מלמד אותנו המגיד כי ה"גשמיות" שבה התעסק היא אולי גשמית בהופעתה החיצונית, אך פועלה הוא ברוחניות, בדיוק כפי שברא הקב"ה עולם גשמי, אך כוונתו הייתה "בשביל התורה שנקראה ראשית".

לתובנה זו מצטרפים ר' לוי יצחק מברדיטש ורבי אהרון מקרלין ומתרגמים את דבריו של המגיד לחיי המעשה שלנו. ר' לוי יצחק תמה על התפילה "יוצר אור ובורא חושך" אשר נכתבה בלשון הווה בחוסר התאמה לפסוק "בראשית ברא אלוקים" אשר נכתב בלשון עבר. לפי הפסוקים בפרשת בראשית היה ראוי שנתפלל: "יצר אור וברא חושך". אם כן, מדוע מתפללים בלשון הווה? עונה על כך ר' לוי יצחק:

מחנכים באמונה

הרב יהודה ליאון אשכנזי (מניטו)
תרפ"ב-תשנ"ז (1922-1996)

ברוריה מכמן

"סיפור חיי האישי אינו מהווה סיפור יוצא דופן, אלא כראי מדויק של תהפוכות וגילוי זהות מחודשת שעברה על עם ישראל בדרך התקומה" (פורסם בביוגרפיה של הרב המצויה באתר מרכז מניטו).

נולד באלג'יר. בשנת 1943 התגייס לצבא "צרפת החופשית" ונפצע במהלך שירותו. לאחר מלחמת העולם השנייה היגר לצרפת והקים את תנועת הצופים היהודיים בצרפת. שם קיבל את הכינוי "מניטו" (Manitou = הרוח הגדולה). בשנת 1956 נסע לארץ והתוודע לרב צבי יהודה הכהן קוק ולאסכולה של מרכז הרב, דבר שיהווה נדבך נוסף ומכריע בהתפתחות הרוחנית.

בעקבות מלחמת ששת הימים עלה הרב לארץ. חייו בארץ התמקדו בשלושה מישורים: מחויבות לחינוך, מחויבות לקהילה היהודית בצרפת וקשרים עם העולם הלא יהודי. במסגרת מחויבותו לחינוך ניהל בית ספר בנתניה ולאחר מכן – את הישיבה הספרדית "מתבתא" בירושלים העתיקה. הוא ייסד וניהל בית מדרש ייחודי ברוח הציונות הדתית – "מעיינות". בשנת 1982 ייסד את "מרכז יאיר" בירושלים.

הרב שילב באישיותו פן של תלמיד חכם המושרש עמוק במקורות היהדות יחד עם ידע נרחב בעולם המחשבה הכללית והחשיבה המערבית. מבית אביו (הרב דוד אשכנזי שהיה רבה הראשי של אלג'יריה) היה נצר למשפחת מקובלים ספרדית וצאצא לאחד מתלמידי האר"י. מעולם יהדות אשכנז היו בין מורי דרכו מר יעקב גורדין זצ"ל, הרב צבי יהודה קוק זצ"ל והרב שלמה בנימין אשלג זצ"ל. לצד לימודיו התורניים, הרב שילב לימודי פילוסופיה ואנתרופולוגיה בסורבון.

מצע עשיר זה היה הרקע לצמיחת תפיסתו התורנית המהפכנית. תורתו הציעה זווית ייחודית להבנת התורה, להבנת ההיסטוריה הלאומית והעולמית, ולהבנת המשכיות היהדות באמצעות חקירת תהליכי ההתחדשות מאברהם העברי, עם ישראל, דרך הזהות היהודית באלפיים שנות גלות, וכלה בזהות הישראלית. הרב אשכנזי הדגיש את חשיבות המעבר בימינו מיהודיות גלותית לישראליות לאומית, דרך ה"עבריות", בדומה לתרבות העברית שביקשה הציונות לחדש. הבנת הזהות העברית המתחדשת בדרונה והוראתה הייתה בראש מעייניו ומשאת נפשו, והוא ראה בה את המפתח ההכרחי לאיחוד הגלויות.

עד לאחרונה מחשבתו נותרה עלומה לציבור דובר העברית כיוון שנמסרה רובה ככולה בצרפתית. לאחר פטירתו החלו תלמידיו ומכון מניטו לערוך ולפרסם ספרים מהגותו, והחלה התעניינות במחשבתו ובכתביו בקרב הציבור הישראלי. כמה מתלמידיו הקימו מסגרות של לימודי תורה על שמו, כגון בית המדרש הבין-תחומי "חמדת יהודה" בבקעת הירדן ומוסדות "נוצר חסד ליהודה" בירושלים.

מקורות

- שרביט יוסף, "זהות ותולדות – מורשתו התרבותית של הרב יהודה ליאון אשכנזי ("מניטו)". פעמים, רבעון לחקר קהילות במזרח 91, מכון בן צבי, ירושלים תשס"ב, 105-122.
- אתר מרכז מניטו: <http://www.manitou.org.il/hebrew>